

NİGAR BABAYEVA*

**LİŅVOKULTUROLOJİ BAXIMDAN DİLDƏ KONSEPTUALLAŞMA
VƏ KATEQORİYALAŞMA****XÜLASƏ**

Məqalədə göstərilir ki, dil və mədəniyyətin qarşılıqlı əlaqəsi konsepsiyası insanı öyrənən bir sıra elmlərin açağıdır. Linqvokulturologiya birbaşa insanı, dil və mədəniyyətin qarşılıqlı əlaqəsini öyrənən elm kimi qəbul olunur. Müasir linqvokulturologiya təkcə dil və mədəniyyətin qarşılıqlı təsirini araşdırmır, həm də dil və şəxsiyyətin, onun şüurunun, təfəkkürünün bir-birilə əlaqəsi problemini həll etməyə çalışır. XXI əsrdə daha da vüsət almağa başlamış koqnitiv linqvistika diqqəti dildə biliklərin kateqoriyalaşma və konseptuallaşdırılması problemlərinə yönəltdi ki, bu da son nəticədə linqvokulturologiyayı da zənginləşdirməyə xidmət göstərdi.

Koqnitiv dilçiliklə ən sıx bağlı olan elm sahəsi linqvokulturologiyadır. Koqnitiv dilçiliyi linqvokulturologiyadan kənarında öyrənmək heç bir nəticə vermədiyi üçün məqalədə bu iki dilçilik sahəsinin konseptuallaşdırma və kateqoriyalaşdırma münasibətindən və rolundan bəhs edilir.

Açar sözlər: *Konseptuallaşma, kateqoriyalaşma, antroposentrizm, integrativlik, linqvokulturologiya.*

Antroposentrik yanaşma ilə insan dili, dil də insanı təhlil edir, öyrənir. Boduen de Kurtenin fikrincə, “Dil yalnız fərdi beyinlərdə, yalnız ruhlarda, yalnız müəyyən bir dil cəmiyyətini təşkil edən fərdlərin və ya şəxslərin psixikasında mövcuddur” [Бодуэн де Куртэнэ: 1963, s.71]. Dilin antroposentrikliyi ideyası müasir dilçilikdə əsas məsələlərdən biridir. Müasir dilçiliyin prinsiplərinə çevrilmiş başqa ideyalar da var ki, bunlar: integrativlik, kommunikativlik, dialoqizm, diskursivlik, mədəni mərkəzlik, dildə dərin biliklərə maraq və s.dir. Bu prinsiplər, bir qayda olaraq, müasir tədqiqatlarda qarşılıqlı əlaqədə götürülür və bir digərini müəyyən edir. Məsələn, integrativlik dilin və insan mentalitetinin dərin semantik əsaslarını daha aydın görməyə imkan vermiş, bu da koqnitiv dilçiliyin yaranmasına səbəb olmuşdur.

Koqnitiv yanaşma bu gün idrak proseslərinin təhlilinə müraciət etmədən tədqiqatı nəticəsiz qalan məsələlərin, məsələn, linqvistik şüur, təfəkkür və s. ilə bağlı bütün problemlərin həllinin açağıdır.

Bu prinsiplər baxımından linqvokulturologiya da dəyişir. Dil və mədəniyyət konsepsiyasında bütün insanı öyrənən elmlərin maraqları birləşir ki, bu da insanı öyrənən fənlər arasında sərhədləri birbaşa məhv edən fikirdir. Ona görə də müasir linqvokulturologiya təkcə dil və mədəniyyətin qarşılıqlı əlaqəsini araşdırmamalı, həm də dil və şəxsiyyətin, onun şüurunun, təfəkkürünün bir-birilə əlaqəsi problemini həll etməlidir.

Dil şüurunun problemləri və onu təmin edən beyin mexanizmləri son dərəcə vacibdir, çünki biz dünyanı beynimizin icazə verdiyi kimi görür və dərk edirik: dünya bizim onu dərk etdiyimiz və təsvir etdiyimiz kimidir.

Yeni biliklərin təsiri altında linqvistik biliyin əvvəllər insanın mental məkanının ayrıca modulu kimi müəyyən edildiyi koqnitiv dilçilik də dəyişmişdir.

* Bakı Slavyan Universiteti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, nigar_79@hotmail.com

Müasir dilçilər kateqoriya formatının əhəmiyyətini qeyd edir və onu dilin təşkilində aparıcı hesab edirlər, buna görə də kateqoriya dilçilikdə (xüsusilə morfologiya və sintaksisdə) ən mühüm anlayışdır. Bu, koqnitiv dilçilikdə də əsas anlayışlardan biridir [Болдырев: 2009, s.77].

Kateqoriyalaşma və konseptuallaşdırma linqvokulturologiyanın inkişafına mühüm təsir göstərir. Dildəki mövcud kateqoriyalar eyni zamanda integrativ biliklərdir. Dildəki istənilən kateqoriyaya aşağıdakılar daxildir:

- a) obyektlərin birləşdirilməsi üçün ümumi konseptual əsas;
- b) ümumi əsas xüsusiyyətlərə malik birləşmiş obyektlər haqqında biliklər;
- c) onların birləşməsinin prinsipləri və mexanizmləri.

Kateqoriyalaşdırma koqnitiv elmin özəyi olan konseptuallaşdırmadan fərqləndirilməlidir. Bu zaman semantik kateqoriyalar onların birləşdirici həlqəsi olacaqdır. Oudur ki biz semantik kateqoriyaları vahid konseptual və mədəni məkanda nəzərdən keçiririk.

Kateqoriya nəzəriyyəsi Aristotələ gedib çıxır, o, bu leksemi realıq hadisələrinin təsnifatı prosesinin nəticəsi kimi müəyyən etmişdir. *Kateqoriya* terminindən fəlsəfədə geniş istifadə olunur və insan təfəkkürünün idrak formalarından birini ifadə edir. Burada kateqoriya obyektiv aləmin cisimlərinin, hadisələrinin (materiya, zaman, məkan, hərəkət, səbəb, keyfiyyət, kəmiyyət və s. kateqoriyaları) ən mühüm xassələrini və əlaqələrini əks etdirən ümumi anlayışdır. Dilçilikdə kateqoriya hansısa ümumi xassə əsasında seçilən dil elementlərinin hər hansı bir qrupudur. Homogen dil vahidlərinin məcmusunun məhdud sayda üst-üstə düşməyən siniflərə bölünməsinin əsasını təşkil edən bəzi işarələr kateqoriyalardır [Ярцева: 1990, s.215].

Deməli, linqvistik kateqoriyanın tərifinə sinif anlayışı da daxildir.

Müasir dilçilikdə *kateqoriya* termini həm fəlsəfi mənada (zaman kateqoriyası və onun dilin müxtəlif səviyyələrində əks olunması), həm də sırf linqvistik mənada (cümlə üzvlərinin kateqoriyaları, sintaktik modallıq kateqoriyası) işlənir.

Bununla belə, koqnitiv dilçiliyin inkişafı ilə dil kateqoriyalarına təcrübə prizmasından baxmaq mümkün oldu: “Biz dilə sadə ifadə texnikası kimi baxmağa meyilliyik, həmin dil, ilk növbədə, verilmiş dünyanın nizamlanmasına səbəb olan hiss təcrübəsi axınının təsnifatı və nizamlanmasıdır” [Maypo: 2000, s.163].

Kateqoriyalaşdırma insanın idrak fəaliyyətinin təsvirində əsas anlayışdır. Dil kateqoriyalarının spesifikliyi linqvistik formalarda qeydə alınan müxtəlif insan təcrübələrinin dərk edilməsi ilə bağlıdır. Təcrübənin əsasında linqvistik biliklərin aşağıdakı növləri dayanır: 1) leksik vahidlər sistemində təmsil olunan ətraf aləmin obyektləri haqqında biliklər; 2) qrammatik kateqoriyalaşdırma sistemində təmsil olunan linqvistik formalar hadisəsi kimi dili bilmək; 3) daxili konseptual məzmun baxımından insan şüurunun xüsusiyyətlərini ifadə edən dil vahidləri və modul xarakterli kateqoriyalar haqqında bilik.

Deməli, kateqoriyalaşdırma obyektiv aləmin mahiyyətini müəyyən rubrikada yerləşdirilməsidir, yəni hadisələri təsnif etmək və onları rubrikalar üzrə bölmək bacarığıdır. Bununla belə, qeyri-bərabər statuslu, tamamilə təkrarlanmayan xüsusiyyətlərə malik üzvlər indi bir rubrikada birləşdirilir.

L.Vitgenşteyn bunu “ailə oxşarlığı” adlandırdı, burada çox vaxt bir ümumi xüsusiyyət tapılır. Alimin bu fikrini davam etdirsək, bir nəvə boyu, o biri xasiyyəti, digər davranışı və s.

görə babasına oxşayır. Dildə də belədir: təkə albalı, çiyələk, qarağat deyil, həm də qarpızlar bir “giləmeyvə” fəslində birləşir.

Təcrübə göstərir ki, insanlarda bu xüsusiyyət, yəni təsnifat qabiliyyəti anadangəlmədir. Məsələn, kiçik uşaqlar adlarını bilməsələr də, demək olar ki, meyvə və tərəvəzləri səhsiz ayrı-ayrı dəstələrdə düzə bilirlər. Bu fikir Anna Vejbicka və George Lakoff tərəfindən prototipik semantika yaratmaq üçün zəmin olmuşdur.

V.N.Teliaya görə, təbii dil “konseptuallaşdırmanın ən universal semiotik yollarından biridir” [Телия: 2005, s.9]. Dilçilərin mücərrəd qlobal hadisələri vurğulamaq istəyinin getdikcə artması da bunlarla əlaqədardır. N.Y.Şvedova tərəfindən əvəzliliklərin “semantik nəticələr” anlayışı, A.V.Bondarkonun funksional qrammatika sistemində “semantikanın kateqoriyalaşdırılması”, Y.N.Karaulovun “presedent mətnlər şəbəkəsi” onun tərəfindən ayrı bir paradıqmada birləşdirilmişdir. Bu, “dünyanın kateqoriyalaşdırılması” vasitəsilə biliklərin yüksək səviyyədə abstraksiyası tendensiyasıdır, bunun sayəsində biz dünyanı dildə iqtisadi cəhətdən əks etdirmə üsulunu əldə edirik [Телия: 2005, s.58].

Beləliklə, dilçilərin fikrincə, yeni kateqoriyalaşdırılma nəzəriyyəsi bu gün koqnitiv dilçiliyin əsas nailiyyətlərindən biridir. C.Lakoffun nöqteyi-nəzərindən kateqoriyalaşdırılma növü bir neçə koqnitiv modellə müəyyən edilir: propozisiya məntiqi, obraz-sxem, metaforik və metonimik.

Metaforik modelə nəzər salmaq və bunu mədəni metafor nümunəsində göstərək. Mədəni metafor müəyyən bir dildə danışanın dünyanı gördüyü bir prizmadır. Bu termin 2000-ci illərin ortalarında amerikalı psixoloq Martin Gannon tərəfindən tətbiq edilmişdir. “Konseptlər metaforik pillələr üzrə irəli hərəkət etmək qabiliyyətinə malik mücərrəd anlayışlar olduğuna görə, tərkiblərini təşkil edən sosiallaşmanın müxtəlif səviyyələrində müəyyən standartlaşmaya məruz qalırlar. Beləliklə, real nitq formada formada tez-tez səslənərək aktuallaşır” [Əliyeva: 2022, s.71].

Hazırda koqnitiv metafor fəal şəkildə tədqiq olunur, lakin mədəni metafor da az əhəmiyyət kəsb etmir. Ümumiyyətlə, metafor ətraf aləmi dərk etmək vasitəsi olub şüurun, mədəniyyətin və dilin universalıdır. Müasir psixoloqlar dünyaya metaforik baxışı insanın gənəzisi ilə əlaqələndirməyə meyillidirlər. Bəzi dilçilər hətta bütün dilimizin metafor məzarlığı olduğunu iddia edirlər. “*Koqnitiv (qavrama) dilçiliyin əsasında belə bir müddəa durur ki, insanın davranışı və fəaliyyəti əhəmiyyətli dərəcədə onun bilikləri ilə, onun dil davranışı isə dil bilikləri ilə müəyyənləşdirilir. Eyni fikir müxtəlif cəhətlərdən koqnitiv (qavrama) dilçiliyin qidalandığı fəlsəfə, psixologiya, etnologiya, etnolinqvistika, psixolinqvistika, sosiolinqvistika və s. elmlər də nəzərdən keçirilir*” [Rəcəbli: 2021, s.62].

Mədəni metafor müəyyən bir linqvistik mədəniyyətin bütün daşıyıcılarının bildiyi və ünsiyyətdə istifadə etdiyi: *kassanı tərək etmədən, burnunu yuxarı qaldırmaq, Sem dayı, rus ayısı* və s. metaforlar praktik təcrübəmizə əsaslanır. Burada universal məkan metaforlarını nəzərdən keçirək, çünki ümumən bir insan üçün məkan hissi son dərəcə vacibdir. Ancaq onların hətta mədəni tərəfi də var. Oriyentasiya metaforları *yuxarı - aşağı, daxili - xarici, ön - arxa, dərin - dayaz, hündür - alçaq, mərkəzi - periferik, sol - sağ, göy - yer* və s. Hər bir mədəniyyətdə oriyentasiya metaforu bütöv “ağaca” çevrilməklə çoxtərəfli olur. Beləliklə, müxtəlif mədəniyyətlərdə *yol* metaforu yolların kəsişməsində - yol ayrıcında ən populyarlardan birinə çevrildi. Yol metaforu nəqliyyat metaforu ilə sıx bağlıdır: *dövlət maşını, tarixin lokomotivi*. “Məkan” konseptini təhlil edərkən, onu mədəni universali kimi qəbul edirik, belə

ki o bizi əhatə edən obyektiv gerçəkliyin insan tərəfindən qavranılmasında əsas rol oynaya-raq insan dünyagörüşünü əks etdirir. Məkanın anlaşılması və qavranılması müəyyən dövrdə formalaşan dünyagörüşündən, sosial şərtlər, material və mənəvi dəyərlər, hüququ münasibətlərdən və dindən asılıdır. “Məkan” konsepti milli spesifik və tarixi şərtlənmiş universali kimi qəbul edilməlidir” [Əliyeva: 2022, s.111].

Məkan metaforu məqsədə nail olmaq yoludur: həyat yolu, yaradıcılıq yolu, Allaha, həqiqətə gedən yol; yol bir sıra müsbət hadisələrlə əlaqələndirilir: səmərəli iş, xeyir-dua, lakin mədəniyyətdə mənfi mənalarla da təmsil olunur - son yol, qarışıq yol, elm yolu, cənnətə gedən yol və s.

Yolu azmaq - əxlaqsızlıqdır və dildə mənasını saxlayır: *əxlaqsız*. *Yolu azmaq* – xalqın düşüncəsində şeytan yoludur. Xeyir-dua yolu uğurlamaqdır. Dini kontekstdə yolun simvolik mənası həm də müvəqqəti yer üzündəki həyatdır. Azərbaycan dilindəki “məni doğru yola yönəlt, Allahım; yolun açıq olsun” kimi alqışlar, “yeni yola başlamaq, yola çıxmaq, həyat yolu, ömür yolu” kimi ifadələrdə “yol” konsepti bir növ metaforlaşmış şəkildə təzahür edir.

Türk dilləri ilə müqayisədə Qərbi Avropa dillərində *yol* metaforu daha aktivdir.

Müqayisə edilən dillərin oxşar vahidləri metaforlaşdırılsa belə, tam eynilik yoxdur, çünki milli spesifikasiyalar bu halda törəmə mənaların sayında və yaxud metaforlaşma istiqamətində təzahür edir.

Beləliklə, metafor insan təcrübəsinin təşkili formasıdır, metaforlar tək-cə nitqimizi (mətnləri) bəzəmir, həm də yeni zehni sxemlər və kateqoriyalar yaradır, onlar idrakın bir növ “mühərriki”, dünya obrazının bir növüdür. V. Q. Qak iddia edirdi ki, bizim nitqimizdə metaforlar onlarla daha gözəl olduğu üçün deyil, onlarsız mümkün olmadığı üçün meydana çıxır [Гак: 1988, s.481].

Dünyanın konseptuallaşması kateqoriyalarla sıx əlaqəli olan hadisədir. Əslində, hər iki proses insanın fərqli nəticələr və məqsədlərə malik təsnifat fəaliyyətidir: konseptuallaşdırma insan təcrübəsinin minimum vahidlərini vurğulamaq məqsədi daşıyır, kateqoriyalaşma ən azı qismən oxşarlıq göstərən vahidləri daha böyük kateqoriyalara birləşdirməyə yönəldilmişdir [Ярцева: 1990, s.215].

Buna görə də konsept biliyin minimum vahididir. Məhz konseptuallaşdırmanı bu sahənin alimlərin əksəriyyəti koqnitiv dilçiliyin əsas konsepsiyası hesab edir.

Bu, həmçinin linqvokulturologiya üçün də, o, “konseptual şəkildə formalaşmış dəyər məlumatlarından yaranan ən mürəkkəb sistemli formalaşma...” kimi başa düşülən mədəniyyət sferası konsepsiyasını fəal şəkildə inkişaf etdirir [Ковшова и др.: 2017, s.48]. Əsas konseptlərin məcmusuna və onlar arasındakı əlaqəyə görə mədəniyyətin növünü müəyyən etmək olar. Məsələn, Avropa mədəniyyəti ağac mədəniyyətidir, ərəb mədəniyyəti - daş sivilizasiyasıdır. Ərəblər üçün daşlar müqəddəs gücə malikdir, onlar ibadət obyektidir, daşlar dəfn, zikr, cəza (daşqalaq) ayinlərində mövcuddurlar. Türklər köçəriliqlə məşğul olduqları üçün onların mədəniyyətində “çöl” konsepti önəmli yerə malikdir.

Dünya ağacı müxtəlif xalqlar üçün fərqlidir: fin üçün güman ki, şam, alman üçün - hətta qədim almanlar arasında da əsas müqəddəs ağac olan palıd, rus üçün ağcaqayın ağacı, azərbaycanlılar üçün çinar ağacı məğrurluq, güvən, əyilməzlik simvoludur. Türklərdən fərqli olaraq slavyanlar, əsasən, meşələrdə yaşayırdılar və buna görə də ağaclara xüsusi hörmətlə yanaşırdılar. İndiyə qədər slavyanlar arasında ağcaqayın, palıd, alma, armud, albalı yaxşı başlanğıcın simvoludur; quşarmudu, ağcaqayın - bədbəxtlik simvollarıdır. Bu təsvirlərin

mərkəzində ağac forması - totem (bəzi ibtidai xalqların sitayiş etdikləri heyvan, bəzən bitki və ya başqa şey) durur.

Beləliklə, ağac konsepti insanı əhatə edən məkanı təşkil etməyə və strukturlaşdırmağa imkan verən universal konseptual model kimi çıxış edə bilər. Əgər problemə daha geniş yanaşsaq, o zaman insanın özü kainatın bütün elementlərini birləşdirən mikrokosmdur. İnsan və kosmos vahiddir və bir-birini təkrarlayırlar: *baş - göy, gözlər - günəş, saçlar - ağaclardır* və s.

Müxtəlif xalqların dünyagörüşü fərqlidir: eyni konseptlər mahiyyəti və bütövlükdə dünyanı müxtəlif cür dərk edir. Məsələn, ruslar və belaruslar üçün iman həqiqət, həyatın mənası və Allaha ibadət aramaqdır. Avropa dil şüurunda - iman = din (latınca “bağlantı”), yəni bunlar bizi Allaha bağlayan bağlardır.

Əsas milli konseptləri nəzərə alsaq, onların hər bir mədəniyyətdə konfigurasiyası və çəkisi fərqlidir, müxtəlif şəkildə bir-birinə bağlıdır. “Beləliklə, 2000-ci illərin əvvəllərində rus mədəniyyəti üçün əsas məişət, iradə, dostluq, ruh, ürək, qanun, sağlamlıq, azadlıq, sıxıntı, dil idi” [Карасик и др.: 2005, s.21]; 2010-cu ildə - həyat, ölüm, səma, qəm, sevinc, bilik, ağıl, tənbellik, hiylə, dua [Бабенко: 2010, s.34], vətən, xalq, dil, iradə, ailə, dirək (meşə), sevgi, xoşbəxtlikdir [Пивовар: 2015, s.54].

Bildiyiniz kimi, hər hansı iki mədəniyyət arasındakı fərqlər praktiki olaraq saysız-hesabsızdır və bununla əlaqədar istər-istəməz sual ortaya çıxır: verilmiş mədəniyyətin xüsusiyyətlərini müəyyən etmək üçün mədəniyyətin hansı konkret linqvistik fraqmentləri müqayisə edilməlidir? Dil mədəniyyətin parametrlərini necə əks etdirir və müəyyənləşdirir? Bu suallara hələ dəqiq cavab yoxdur [Лурье: 1997, s.72-81].

Onlar bu və ya digər mədəniyyətlərin nümayəndələrinin əsas dəyərlərə münasibətini ifadə edən dəyərlərin beş ölçüsünü müəyyən ediblər. Bu müəlliflər tərəfindən təklif olunan təsnifat aşağıdakı kimidir: 1) təbiətə münasibət; 2) zamana münasibət; 3) insan fəaliyyətinin modallığı; 4) şəxsiyyətlərarası münasibətlərin modallığı; 5) insanın daxili təbiəti ideyası.

Göründüyü kimi, birinci məqam kimi təbiətə müraciəti nəzərdə tutur. Təbiətlə insanın orada birgə varlığı problemi mədəniyyətlərin müqayisəsi zamanı ən vacib parametrdir.

N.A.Berdyayev yazırdı ki, rus dünyagörüşü “təbiət ruhlarına” daha yaxındır, sivilizasiya ilə bağlı deyil, özünü ifadə vasitələri və üsullarını seçimdə daha sərbəstdir. Fransızlarda, məsələn, daha zəif təbii başlanğıc var, çünki daha qədim mədəniyyətə sahibdirlər. Odur ki müxtəlif aspektlərdə zoonimlərin, fitonimlərin, göründüyü kimi, köhnəlmiş çoxsaylı tədqiqatları onlara başqa tərəfdən - mədəniyyətin konseptuallaşdırılması prosesi nöqteyi-nəzərindən baxmağa imkan yaradır.

Beləliklə, dil üzrə aparılan müşahidələr milli şüurun dərinliyini dərk etməyə imkan verir ki, bu da mahiyyət etibarilə dil şüurudur.

Son illərdə linqvistik elmdə əsaslı mövqe tutan fikir ondan ibarətdir ki, hər bir təbii dil dünyanı özünəməxsus şəkildə bölür, yəni onu konseptuallaşdırmağın özünəməxsus yolu var. İnsanın reallığı necə qavradığını və konseptuallaşdırdığını, dünyanın milli mənzərəsinin formalaşmasında hansı obyektiv və subyektiv xarakterli amillərin həlledici rol oynadığını dərk etmək son dərəcə vacibdir.

Koqnitiv proseslərdə dünya qavrayışının milli spesifikliyini ən aydın şəkildə əks etdirən metafor xüsusi rol oynayır. Ona görə də təkcə dilin özünü deyil, həm də o dildə danışanların “dünya obrazını” öyrətmək lazımdır. Dil bizə gizli görünən mentalitet sferasına nüfuz etmə-

yimizə kömək edə biləcək yeganə vasitədir, çünki o, dünyanın müəyyən bir mədəniyyətdə necə bölündüyünü müəyyənləşdirir, insan və dünya haqqında elə şeylərdən bəhs edir ki, insanın özü belə onlardan xəbərsizdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyeva Z. Dil sisteminin konseptuallaşma və kateqoriyalaşma problemləri. Bakı: Zərdabi, 2022, 320 s.
2. Rəcəbli, Ə. Koqnitiv dilçilik / Ə.Rəcəbli.-Bakı: Elm və təhsil, –2021. –256 s.
3. Бабенко, Л. Г. Концептосфера русского языка: ключевые концепты и их репрезентации (на материале лексики, фразеологии и паремиологии). Екатеринбург: Уральский государственный университет им. А. М. Горького. 2010
4. Бодуэн де Куртэне, И. А. Избранные труды по общему языкознанию. Т. 2. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1963
5. Болдырев, Н. Н. Концептуальная основа языка. Москва: Флинта, 2009.
6. Гак, В. Г. Метафора: универсальное и специфическое. В: Гак, В. Г. (ред.). Языковое преобразование. Москва: Наука, 1988с. 11–26
7. Карасик, В. И., Стернин, И. А. (). Антология концептов. Волгоград: Парадигма, 2005
8. Ковшова, М., Гудков, Д. Словарь лингвокультурологических терминов. Москва: Гнозис. 2017
9. Лурье, С. В. Историческая этнологи. Москва: Академический проспект. 1997
10. Мауро, Т. де. Введение в семантику. Москва: Дом интеллектуальной книги. 2000
11. Пивовар, К. С. Беларуская ментальнасць у моунай прасторы мастацкага тэксту. Віцебск: ВДУ імя П. М. Машэрава. 2015
12. Телия, В. Н. О феномене воспроизводимости языковых выражений. В: Красных, В. В., Изотов, А. И. (ред.). Язык, сознание, коммуникация. Москва: МАКС Пресс. 2005
13. Ярцева, В. Н. (гл. ред.). Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия. 1990

Nigar BABAYEVA

CONCEPTUALIZATION AND CATEGORIZATION IN LANGUAGE FROM A LINGUOCULTUROLOGICAL POINT OF VIEW

The article shows that the concept of the interaction of language and culture is the key to a number of human sciences. Linguistics is considered as a science that studies the interaction of people, language and culture. Modern linguistic culture studies not only the interaction of language and culture, but also tries to solve the problem of the relationship between language and personality, its consciousness and thinking. Cognitive linguistics, which began to gain momentum in the 21st century, focused on the problems of categorization and conceptualization of knowledge in language, which ultimately served to enrich linguoculturalology.

Linguistics is the field of science most closely related to cognitive linguistics, and studying them separately is fruitless. Since the study of cognitive linguistics outside of linguistics has no results, the article discusses the relationship and role of these two fields of linguistics to conceptualization and categorization.

Keywords: *Conceptualization, categorization, anthropocentrism, integrativeness, linguoculturalology.*

Нигяр БАБАЕВА

**КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ И КАТЕГОРИЗАЦИЯ В ЯЗЫКЕ
С ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ**

В статье показано, что концепция взаимодействия языка и культуры является ключевой для ряда наук о человеке. Лингвистика рассматривается как наука, изучающая взаимодействие людей, языка и культуры. Современная лингвокультура изучает не только взаимодействие языка и культуры, но и пытается решить проблему взаимоотношений языка и личности, ее сознания и мышления. Когнитивная лингвистика, начавшая набирать обороты в 21 веке, сосредоточила внимание на проблемах категоризации и концептуализации знаний в языке, что в конечном итоге послужило обогащению лингвокультурологии.

Лингвистика — это область науки, наиболее тесно связанная с когнитивной лингвистикой, и изучать их по отдельности бесплодно. Поскольку изучение когнитивной лингвистики вне языкознания не имеет результатов, в статье рассматривается связь и роль этих двух областей языкознания с концептуализацией и категоризацией.

Ключевые слова: *Концептуализация, категоризация, антропоцентризм, интегративность, лингвокультурология.*